

Vesela ura prirodopisja.

Prof. Fr. Pengov.

Mladina potrebuje v žalostnih dneh tudi veselega beriva. Takega je umel podajati rajni pisatelj Jakob Alešovec, pa tudi resnicoljubni Kljukec. Ker sta pa oba že umrla, ju znabiti mladina pogreša? Kaj, ko bi stopili mi na njiju mesto, vsaj za eno kratko urico? Da namreč malo pojasnimo razdelitev živalstva, kakšno je, in kakšno so učenjaki že predlagali.†

V navadnih šolah delite živali v zveri, kopitarje, dvoparklarje, žužkojedce, ptice, polže, kače, pa tudi v ščurke, stenice, uši, bolhe in drugo tako nesnažo, ki naj bi je pa pridna slovenska mladina ne poznala niti na sebi, niti okoli sebe.

Bolj naravno se zdi nekaterim modrijanom, da dele vse živali v 2 dela. Prvi del so tiste, ki žro druge, druge so pa one, ki se dajo žreti, n. pr. levi in pečene piške. Taki delitvi pravijo: dualizem.

Take živali, ki niti same ne žro drugih, pa tudi druge ne njih v rednih in mirnih časih, imenujemo osle, pse, konje itd. Čudno je pa to, da dobi ob vojski, lakoti in v podobnih časih razvedrila meso tudi takih živali dober okus.

Žal pa, da so to preprosto razdelitev učenjaki že davno zavrgli, in že slavni Cuvier (izgovóri: Kivié) je pred 100 leti razdelil živali v 2krat po 2, to je 4 skupine: v zvezdaše, mehkužce, členkarje in vretenčarje. Hočeš-nočeš moramo tudi mi za njim. K zvezdašem spadajo znabiti zvezdoslovci ali astronomi; k mehkužcem jurčki in mehko kuhana jajca, pa tudi tisti trije krojači, ki so se vojskovali s polžem, in o katerih poje narodna krojaška himna:

Nekoč so trije krojači živali,
ki so polža za medveda imeli...

K členkarjem bi pa prišteli zlasti hromake ali kostobolnike, ki tožijo ob vsaki izpremambi vremena, kako jih trga po kostnih členkih: med vretenčarje pa posebno predice, ki so tako redke in jih zelo pogrešamo zlasti sedaj v mrzlem letnem času z njihovimi vreteni in kolovrati vred, polnim bujnega prediva za srajce.

Prirodopisec Oken se je pošalil nekoč, ko je rekel: »Živali so v primeri s človekom le otroci; mnoge med njimi zelo nezreli otroci.« Da je ta primera prava, ne bomo trdili. A če bi bila prava, potem bi utegnili po zgledu nemškega neznabožca Haeckela imenovati človeka edino popolnoma dorastlo žival. Svetovna vojska nam namreč kaže, da ima človek v sebi veliko živalskega, posebno tak človek, ki gleda bojne jarke le od daleč. S to razdelitvijo torej spet ni nič.

Najbolj primerna je še razdelitev živali, kakor je zdaj v knjigah v navadi, in sicer: A. v vretenčarje (živali, ki imajo hrbtenico, sestavljeno

iz vretenec) in B. v brezvretenčarje (živali, ki nimajo koščene, oziroma hrustančaste palice v hrbtu).

Med vretenčarje spadajo:

I. Sesalci. Ti imajo stalno toplo kri, še rajše pa mleko, četudi postano in sedaj tako silno redko in posneto. Dihajo sesalci s pljuči, dokler živijo. Ko se pa naveličajo goniti ta meh, pa zapuste tudi pozorišče tega sveta. Da spadajo te živali med najplemenitejše, kaže že to, ker vlada v njihovem srcu sestav (zistem) dveh komór (kamric) kakor nekoč na Dunaju v parlamentu poslanska in gosposka zbornica. Imenitnejše je pa pri živalskem srcu le to, da ima vsaka zbornica ali srčni prekat še svojo predsobo, ali če hočeš, celo svojega služabnika, ki se imenujeta desni in levi srčni pridvor. Znabiti sta ju imeli dunajski zbornici tudi.

II. Ptice imajo še bolj vročo kri kakor sesalci. Spomni se le na jeznega purana ali na petelina. Imata najmanj 42° Celzija v krvi. Pri tej sopari bi moral ti že umreti. Puhajo pa ptiči tudi s pljuči — le poizkusi se dotakniti mlade sove, pa se prepričaj! Za izkazano človeško prijaznost mu pa ležejo jajca, ki jih pa žal marsikje zastonj popijó po hišah nastanjeni krščeni in nekrščeni dihurji in njih tovariši. Večinoma imajo ptice tudi aeroplane ali letala, ki pa niso tako nevarna kakor laški kaproniji.

III. Krkoni ali dvoživke radi plavajo po vodi kakor žaba, a gredo tudi na suho kot močerad, kadar doraste. Vsekako posnemajo te živali gospodo, ki po načinu dvoživk ždi pozimi v vlažnem mestu, po letu pa gre, če ima dovolj pod palcem, vasovat na deželo.

IV. Ribe. Teža imena jim pa ljudje niso dali zato, ker žive v vodi, ampak skoro gotovo vsled tega, ker jih love ribiči?

Zdaj pa še enkrat poglejmo prve: sesalce.

Sesalce, ki ljubijo zjutraj mlečno kavo, opoldne pa kaj drugega, moremo razdeliti še nadalje v 11 redov, in sicer:

1. so dvoročniki ali bimani, to je edini človek, ki igra dvoročno;
2. so čveteroročniki ali kvadrumani, ki znajo s štirimi rokami brenkati na klavir, n. pr. opice;
3. so prhutarji (netopirji). Ne smeš jih pa zamenjati z vihralci ali z letalci, kakršni so metulji, pa tudi mnogi šolarji. Pa brez zamere!
4. so roparji in roparice, ki žive ob ropu, tatvini, oderuštvu, kopičenju zalog po hrčkovem načinu in ob drugih zločinih in prestopkih. Posebno radi, kadar je vojska;
5. so vrečarji (klokani), ki nosijo vrečo ob ledju, v novejšem času pa rajši nahrbtnik med pleči ali celo poln portmoné (denarnico) v žepu;
6. so redkozobi, to so taki lenivci, da se jim niti ne ljubi nositi po 5 prstov na nogah, n. pr. troprsti lenivec. Ni čuda, če tudi zób nimajo ali kvečjemu ponarejene;
7. so glodalci. Ti se pa vedó iz vsake neprilike dobro izrezati. Med njimi zlokobna miš in podgana nista zadnji. Pa tudi dandanašnji oderuhi ne;

8. so mnogoparklarji, ki se pasejo po travnikih in gozdovih kot srne, govedo, prašiči. Nekateri pa udirajo na Miklavžev večer tudi v hiše, koder imajo poredne otroke;

9. so kopitarji. Ti so bili doslej večinoma v vojni službi. Tam so izdelovali ubogim vojakom potrebno obutev, a si zelo želeli, da bi mogli pobrati šila in kopita in oditi. Njihovo geslo je: »Le čevlje sodi naj kopitar!« Slavnega učenjaka, po katerem nosi ime Kopitarjeva ulica v Ljubljani, pa nikakor ne smemo prištevati v ta red, pač pa razne vrste konj in ceber; da, celo mulo in osla. Četudi poslednji po svojem solopetju ne dela sorodnikom posebne časti, vendar je vsa ta žlahta ustvarjena po istem kopitu;

10. so prežvekovalci. To je znano govedo v hlevu, ki nam daje meso in loj in sirovo maslo, a zato ji moraš dati dovolj sena in pšeničnih otrobov. Veliko manj koristni so pa oni prežvekovalci, ki prežvekujejo razne zabavljice in obrekovanja in jih trosijo med svet kot gnoj, ki pa ne da zemlji rodovitnosti, ampak le vse požge;

11. so kitovci, ki so pa našim slovenskim kitaricam precej neznan orjak. Saj se pa tudi ne dado ujeti kar s kito prediva ali slame ali las, ampak je treba grenlandskemu lovcu, da gre nad največjega sesalca na zemlji z močnimi vrvmi in z ostvami (harpunani), če ga hoče ujeti ali pa vsaj s kitastim hrbtom poslati na dom (v globoko morje).

Še lažje pa nego vretenčarji razpadajo brezvretenčarji v 4 razrede. Zmisli se le na mrtvo kobilico ali na rjavega hrošča, kako kmalu ga raznese veter na vse strani, če si ga je bil srakoper nataknil na trn v svoji jedilni shrampi na trnolici.

K brezvretenčarjem spadajo: žužki, školjke, črvi in razne morske vetrnice ter močelke. A zadnji dve vrsti bi ravnotako lahko gojili na kakem vrtu med cveticami kakor v slani in sladki vodi med živalcami.

Četudi tvorijo brezvretenčarji ogromno večino med živalskimi vrstniki, vendar se ne bomo dalje pečali z njimi. Premajhni so nam in premalo okusni. Najbolj zanimivi so vretenčarji-sesalci, zato kaže, da se ozremo še malo na prvi dve vrsti izmed njih.

Dvoročniki. Nekateri trdijo, da spada človek k čveteronogim živalim. A to se ujema le toliko časa, dokler ne dobi prvih hlačk ali krilca. Dotedaj se res plazi po vseh štirih kakor mlada veverica. Ker pa ima navaden človek samo dvoje nog, zato se ne spodobi, da bi ga prištevali med živali. Ljudje so edina vrsta svojega plemena in se ločijo od živali posebno po nohtovih, četudi imajo nekateri pri vsaki vragoliji svoje kremplje vmes. Pa tudi pokončna hoja in jezik sta važni sredstvi za spoznavanje človeka. Težko je pa ločiti človeka od živali, če se mu opoteka hoja in zapleta jezik, ker je pil preveč alkohola. Mnogim ljudem zelo priljubljena jed je tudi ječmen, prekuhan v pivo. Jedó ga iz steklenih vrčkov ali pa iz prstenih posod. Seveda, ko bi nekateri ljudje vedeli, kaj je lakota, bi gotovo obsodili kot smrten greh to ravnanje, da je dovoljeno v hudih časih pokvariti tisoče vagonov božjega ješprenčka v

grenko peno, ki nima skoro nobene vrednosti za telo. Pa to bodi omenjeno samo natihem in mimogrede — —

Človeških plemen je več, vsaj pet in vsako je drugače poslikano, od rjavega Malajca in Indijana preko črneга zamorca pa do žoltorumeneга Japonca ter kot zid bledega belokožca. Za najbolj omikanega se šteje Kavkazijec. Ime so mu dali znabiti Nemci, ki pri pivu radi žvečijo (kauen) sir (po švicarsko Kas). Ker je to pleme zelo razširjeno, je nekoč sklenilo, da si nekoliko pušča kri in tako napravi spet prostora na zemlji. V štirih letih so poslali na ta način več milijonov ljudi v deželo, kjer ni muh in komarjev, pač pa črvi in krti. Zamolčati pa nočemo, da je človek tudi koristen za razne namene, med drugim tudi za to, da ga lahko obesiš v okviru na steno (fotografija). Obesijo pa katerega tudi kje drugod.

Nerad bi se pa ločil od vas, dragi moji mladci, ne da bi vam predstavil še čveteroročnike. Opica je nekak človek med živalmi, recimo pavijan ali celo gorila. Ker ima opica štiri roke, zato zelo rada zahaja v pevška društva in h godbenim večerom, recimo: braziljanski vriskač s krasno brado in v črnem ali pa v rjavem fraku. Med opicami je mnogo družin: šimpanz ima svojo, ravnotako pa tudi zelena morska mačka, svilaš ali ujstiti, zamorska opica in druge. Najbolj zanimiv pa je orangutan, ki je pravzaprav »divji mož« ali satir. Njegova zibelka teče najrajši na otoku Borneo v južni Aziji, a dedec sam je zviti kot kozji rog in se nauči vseh umetnij.

Posebne koristi od opic nimamo: kvečjemu to, da nas posnemajo. To je že zapeljalo nekatere sicer duhovite ljudi (Darvin, Haeckel, Bölsche), da jim je prišla v glavo misel, češ: človek izvira od opice. Rad pa tudi človek posnema opico. Ker pa res marsikateri človek posnema opico, zato bi bil ravnotako verojeten nauk, ki je darvinističnemu nasproten, da so se namreč opice razvile iz človeka.

Ker opica vse posnema, zato jo brez težave lahko ujameš. Kako? Pri lovu ravnaj n. pr. tako-le: Vzemi opico, ki bi jo rad ujel, in namaži ji bedra s precej močnim, gostotekočim klejem (límom). Nato spusti merkvico in obuj, ko te gleda, par težkih črevljev z golenicami. Seveda bo opica takoj storila kot ti in tudi obula golenice. A tedaj ne bo mogla več uteči in splezati na drevo. Ti jo pa lahko mirno pelješ v menažerijo ali pa domov.

Poznamo pa še drug način, kako se ulovi opica po nagibu ničurnosti. Vstopi se pred opico in ji zabrusi v obraz, da ni človek. To jo bo silno razdražilo. Da ti dokaže, da je vendarle človek, se bo takoj imenitno oblekla in šla na javno veselico. Tam se bo vedla nespodobno, kar je popolnoma naravno: opice se vedno tako vedejo. Gostje jo bodo vrgli skozi vrata, policaji pa vtaknili v luknjo. Tam jo pa lahko ti ujameš in vzameš.

(Po W. Buschu: Lustige Zoologie.)

